

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Politikatudományi Doktori Iskola

BENEDEK ISTVÁN

**A populista választási autokrácia elmélete és
gyakorlata: Magyarország kelet-közép-európai
perspektívában**

– Doktori értekezés tézisei –

Témavezetők:

Prof. Dr. Arató Krisztina

egyetemi tanár

Prof. Dr. Fleck Zoltán

egyetemi tanár

DOI: 10.15476/ELTE.2022.133

BUDAPEST

2022

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK.....	2
1 A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJA ÉS CÉLJA.....	2
2 MÓDSZERTAN ÉS SZERKEZET.....	3
3 ELMÉLETI-FOGALMI KERET.....	5
4 EREDMÉNYEK, KÖVETKEZTETÉSEK.....	9
IRODALOM.....	14
AZ ÉRTEKEZÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG.....	18
PUBLIKÁCIÓK.....	18
KONFERENCIA-RÉSZVÉTEL (VÁLOGATÁS).....	18

1 A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJA ÉS CÉLJA

A disszertáció a Magyarországon 2010 óta zajló, regionális perspektívában is kiugró mértékű populista autokratizáció leírása és megértése céljával íródott. Vajon hogyan ragadható meg a 2010 után kiépült Orbán-rezsim működési logikája? Miben különbözik az 1989 és 2010 közötti időszakról? Hogyan jött létre és hogyan tagolható a 2010 és 2022 közötti időszak? Milyen általános, regionálisan is jellemző, és milyen speciális tényezőkkel magyarázható az Orbán-rezsim kiépülése és működése? Végezetül milyen hosszabb távú következtetéseket lehet mindezekből levonni? A disszertáció legfontosabb célkitűzése ezen kutatási kérdések elméleti és empirikus igényű megválaszolása a *populista választási autokrácia* elméletének (PVA) és gyakorlatának bemutatása segítségével.

A téma a kortárs politikatudomány legkutatottabb területeihez, a demokratizáció- és a tágan vett hibrid rezsim-, illetve a populizmuskutatáshoz kapcsolódik, ezek eredményeit igyekszik szisztematikusan összekapcsolni. Az előbbi területekhez kapcsolódó kutatások fontos felismerésének számít, hogy a 20. századi előzményekkel szemben az utóbbi évtizedekben a valódi többpárti választások hiányával jellemezhető zárt autokráciák helyett az azokat kiüresítő választási autokráciák aránya növekedett meg. Ennek nyomán a tudományos figyelem egyre inkább a politikai versengés kiüresítésének technikáira és az új típusú autokráciák stabilizációs mechanizmusai felé fordult. A dolgozat egyik kulcsfogalma, az Andreas Schedler (2002, 2013) nevéhez köthető választási autokrácia is ezek megragadása céljából jött létre, annak hangsúlyozásával, hogy ezek az autokráciák legitimációs okokból ugyan fenntartják a demokratikus és képviseleti intézmények homlokzatát, mögötte viszont – különféle rezsimszintű manipulációk segítségével – kiüresítik a demokratikus versengés szellemét. Ezért itt radikálisan más rezsimtípusról van szó, mint a disszertáció plurális (választási) demokrácia fogalma, amely a Robert A. Dahl (1971, 1989, 1998) nevéhez köthető poliarchia modelljére épít. A disszertáció másik kulcsfogalmának a populizmus tekinthető, amelyet a demokrácia és a képviselet egy inherensen anti-plurális, ezért autokratikus átértelmezéseként definiáltam.

Elméleti szempontból a legjelentősebb nívum, hogy a dahli poliarcha fogalmával megragadott (választási) demokrácia ellenpontjául szolgáló választási autokráciákat a dolgozat szisztematikusan összekapcsolja a populizmus egy robosztusabb értelmezésével, szintetizálva a különféle kutatási irányok erősségeit. A tágran vett hibrid rezsím és populizmus-irodalom (azon belül pedig a szigorúbb fogalomhasználat) módszeres, a demokráciaelméleti aspektusok mellett az autokratikus rezsímstabilizációra fókuszáló összekapcsolása, valamint az ebből fakadó együttes magyarázó erő felhasználása nem csupán a hazai, hanem a nemzetközi politikatudományban is új, illetve kiaknázatlan kutatási területnek számít. Az összekapcsolás eredményeképpen azt állítom, hogy a PVA az elterjedőben lévő kortárs választási autokráciák rezsímtípusának jellegzetes, paradigmikus esetét jelenti, emiatt pedig a néhány év leforgása alatt liberális demokráciából populista választási autokráciává váló magyar eset részletes vizsgálata önmagán túlmutató jelentőséggel bír.

2 MÓDSZERTAN ÉS SZERKEZET

Fontos hangsúlyozni, hogy a disszertáció és a tézisek elején olvasható kutatási kérdések nem egzakt hipotézistesztelő igénnyel íródtak, ugyanis a kutatás alapvetően feltáró-megismerő jellegű (della Porta, 2008) munkának tekinthető. Az elméleti rész a politikaelméleten belül a demokrácia-, a hibrid rezsím- és a populizmuskutatás területeit érinti. A rendkívül szerteágazó kutatási területek összekapcsolását jellemzően hagyományos szakirodalmi áttekintések segítségével végeztem el. Az elméleti-fogalmi keret kitüntetett mozzanatának a populista választási autokrácia modelljének megalkotása tekinthető, amely konceptualizálása és operacionalizálása az empirikus részek, különösen Magyarország esettanulmányának későbbi szerkezetét is meghatározza. A Magyarországgal együtt 12 országot lefedő összehasonlító kutatás nem a sok-, hanem a kevés-esetes (small N studies) kutatások csoportjához tartozik. Utóbbit az indokolja, hogy statisztikailag ez még mindig meglehetősen kismintás „adatbázisnak” tekinthető, így a különféle függő és független változók szisztematikus vizsgálata helyett mélyebb kvalitatív és interpretatív megközelítésekre támaszkodtam.

A kvalitatív források terén primer (politikusi nyilatkozatok és hivatalos dokumentumok, félig strukturált interjúk bizonyos pontokon), valamint olyan egyéb, másodlagos forrásokra támaszkodtam, mint a feldolgozott témákhoz és dimenziókhöz kapcsolódó releváns eset- és országtanulmányok, illetve az egész régiót vagy annak egy részét vizsgáló komparatív szakirodalmak. Ezen források kapcsán természetesen nem törekedhettem teljes körű forrásfelkutatásra, hiszen a szerteágazó témák és a hozzá kapcsolható különféle esetek megragadása optimalizáló logikát kívánt meg a kutatás során. Emellett a disszertáció kvantitatív adatokra is támaszkodik, elsősorban a demokráciaindexek kapcsán, amellyel így kiaknázható a különféle módszerek együttes használatának előnye (Almond et al. 2006). A demokráciaindexek sokszínű világából elsősorban azt a V-Dem-et használtam,

amelyik egyfelől ugyanarra a dahl-i hagyományra és poliarchia-fogalomra épít, amellyel a disszertációban elválasztom a demokráciát az autokráciától, másfelől a demokrácia fogalmának tudatos dekomponíciójának segítségével igyekszik kiutat találni a tudományterületet jellemző terminológiai káoszából, megalkotva a saját, indikátorok százaiból álló történeti, multidimenzionális, diszaggregált és transzparens megközelítést (Coppedge et al. 2011). Ugyanakkor mivel a folytonos megkérdésesség, a korábbi pontszámok kötőereje, az aggregáció, a skála, a transzparencia, az elfogultság, vagy a fogalom és a mérés közötti inkonzisztencia kapcsán jelentkező kihívások jelentősen megterhelik a demokráciaindexek műfaját, alapvetően csupán illusztratív jelleggel használtam még a V-Dem adatokat is. Ami pedig a populizmust illeti, ugyan mára már több numerizált gyűjtemény is elkészült ezzel kapcsolatban, ám ezek egyfelől a disszertációval szemben a mainstream populizmuskutatás megközelítésére épülnek, másfelől olyan általános információkkal szolgálnak, amely miatt csupán orientáló jelleggel tudtam őket használni. Így ebben az esetben még inkább kvalitatív megközelítésekre fogok támaszkodni az empirikus részek során. A fentiek fényében az egyszerre elméleti és empirikus igénnyel íródott, illetve kvantitatív és kvalitatív adatokra támaszkodó több-módszertanú disszertáció a demokráciakutatás szűkebb kisebbséghez tartozva több szempontból is komplexnek és újszerűnek tekinthető.

A komplex kutatás nyomán létrejövő disszertáció az elméleti-fogalmi keretben (**2. rész**) tisztázza az alapfogalmakat és azok összekapcsolásával megalkotja a populista választási autokrácia modelljét az azt követő empirikus részek megalapozása érdekében. Ennek során először a disszertációban használt demokrácia és autokrácia fogalmi, valamint a hozzájuk kapcsolódó rezsimitipológia kialakításával foglalkozom, külön hangsúlyt fektetve az elhatárolási nehézségekhez kapcsolódó dilemmákra. Ezt követően a rezsimszintű szempontokat kibővítem a populizmus fogalmával, amelyről előbb egy rövid áttekintést adok demokráciaelméleti perspektívából, majd megvizsgálom a populizmus és a demokráciák (válságának) kapcsolatát, mielőtt definiálom a disszertációban használt populizmus-fogalmat. Az elméleti-fogalmi keret zárásaként felvázolom a PVA modelljét, majd a populizmus és az autokratizáció kapcsolatára fókuszálok, illetve populizmus és a választási autokráciák szimbiózisát vizsgálom rezsimszintű perspektívából.

A **3. rész** során az elméleti-fogalmi elhatárolások empirikus megragadása, a később tárgyalandó hazai politikai folyamatok kontextualizálása, valamint a populizmus és az autokratizáció összefüggéseinek vizsgálata érdekében egy változó-központú, exploratív jellegű elemzés keretében Kelet-Közép-Európa (KKE) térségére fókuszálok 1989 és 2022 között. A KKE-régió 11 országának (Észtország, Lettország, Litvánia, Szlovénia, Csehország, Szlovákia, Románia, Horvátország, Bulgária, Lengyelország, Szerbia) vizsgálatával olyan tényezőket igyekszem feltárni, amelyek a demokratizáció és autokratizáció, a populizmus ezekben betöltött szerepét, a különféle rezsimitípusok, illetve kiemelten a PVA alapvető mechanizmusait magyarázhatják általánosságban. A nagyobb látószögű komparatív rész során előbb a többé-kevésbé reziliensnek tekinthető liberális demokráciákkal, majd az alacsony minőségű, de relatíve stabil választási demokráciákkal, végül (a magyar eset közvetlen felvezetéseként) a rezsimszintű változásokkal járó populista autokratizáció élvonalosaival foglalkozom. Mindegyik csoport esetében kisebb

mélyfúrásokat is végzek néhány, hatalomra került populista autokrata vezető részletesebb vizsgálatával.

A Magyarországgal foglalkozó **4. rész** tekinthető a disszertáció egyetlen valódi esettanulmányának. Az 1989-es rendszerváltás és a 2022-es parlamenti választások közötti időszak egészét vizsgáltam előbb a választási demokrácia / választási autokrácia szempontrendszer, majd a populizmus perspektívájából. A poliarchia formális dimenziói (választójog, választott hivatalok, eljárást tekintve tiszta választások) helyett a versengést tartalmi szempontból meghatározó szerveződés szabadsága és a politikai nyilvánosság dimenzióira fókuszáltam. Ahogyan ezek során, úgy a populizmus különféle dimenziói tekintetében is a 2010 utáni Orbán-rezsimen van a fő hangsúly, mivel véleményem szerint utóbbi a PVA modelljének és ideáltípusának empirikusan rendkívül tiszta (paradigmatikus) esetét jelenti, amely vizsgálata a kortárs (választási) autokráciák megragadásához is érdemi hozzájárulást jelenthet. A vizsgálat a 2010-ig meglehetősen depolitizáltan működő, majd a 2000-es évek közepére polarizálódó, végül súlyos belpolitikai, majd globális turbulenciába kerülő liberális demokrácia 2010 utáni gyors összeomlását, majd a 2014 és 2018 közötti ciklus során a PVA kialakulását regisztrálja. Ennek nyomán a 2022-es választások véleményem szerint immáron egy meglehetősen konszolidáltnak tekinthető PVA keretei között zajlottak.

Az empirikus eredmények értelmezése és elemzése (**5. rész**) során előbb a Magyarországgal együtt a KKE-régió 12 országát lefedő empirikus vizsgálat legfontosabb általános, majd kifejezetten hazai tanulságait, következtetéseit és összefüggéseit prezentáltam. Ennek során a „demokratikus visszacsúszás” túláltalánosító paradigmájával szemben az árnyaltabb regionális dinamikák, az autokratizációs folyamatok természetének és a populizmus ebben betöltött szerepének bemutatására törekedtem. Emellett felhívtam a figyelmet az 1989-es politikai és gazdasági átalakulások, majd a kiépült demokráciák működésének bizonyos vonatkozásaira, kiemelt tekintettel azokra a depolitizáló hatásokra, amelyek nyomán, különösen a 2008-as globális pénzügyi válságot követően, egy populista „visszacsapás” figyelhető meg. Ezek mellett néhány olyan hazai speciális tényezőt emeltem ki, mint a 2000-es évek közepi, a globális válságot megelőző belpolitikai válság, a 2010 előtti liberális demokrácia és a rendszerváltás természete, az egyre erősödő polarizáció kulcsfigurái közötti erőviszony hirtelen egyensúlyvesztése 2006-ban, az elitkonszenzus felbomlása, valamint a politikai kultúra és a szavazói magatartás néhány aspektusa. Ezt a részt az orbáni PVA kilátásaival zárom a 2022-es választások fényében. A disszertáció a kutatás legfontosabb megállapításait összegző konklúzióval (**6. rész**) zárul.

3 ELMÉLETI-FOGALMI KERET

A dolgozat a liberális demokrácia helyett a minimalista és a maximalista demokráciakoncepciók között elhelyezkedő választási demokrácia fogalmára épül. Claude Lefort (1988) nyomán ugyanis úgy vélem, hogy a demokráciát a liberális elvek túlhajtása

is veszélyeztetheti. Különösen akkor, ha a politikai hatalmat a különféle egyének és érdekcsoportok egyeztetéseként instrumentalizálja, valamint a népakaratot teljes mértékben fikcióként redukálja és egy túlintézményesített környezettel gúzsba köti, szinte szükségszerűen kiváltva a repolitizálás ígéretével fellépő populizmust. A poliarchia fogalmával szemben itt tehát egy optimalizáló logikára van szükség, ugyanis a liberális elvek fontos garanciális elemekkel erősíthetik meg a választási demokráciát, ám le is ronthatják és válságba is sodorhatják azt.

Az általam kiindulópontként használt választási demokráciát absztrakt szinten a mérsékelt többségelvű, azaz az inherensen plurális nép hatalmával felteltem meg. Véleményem szerint a démosz a képviselői felett valódi népi elszámoltathatóság hatalmával annyiban rendelkezik, amennyiben megfelelő mértékben garantált a népakarat plurális, szabad és tisztességes keretek között történő kialakulása, kinyilvánítása és beszámítása. A demokrácia kulcsa a megközelítésben a népakarat tágabb kontextusa, azaz a politikai aréna és a versengés természete. Ennek fényében a (választási) demokráciát Dahl nyomán három formális (széles választójog, választott hivatalok, eljárási szempontból tiszta választások) és két tartalmi (a széles értelemben vett szerveződés és a politikai nyilvánosság szabadsága) elemmel definiáltam. Ez a fogalom – minden (a műfajt általában is jellemző) dilemmájával együtt is – valódi értelemmel és jelentéssel ruházza fel a nép hatalmát és önkormányzását megtestesíteni hivatott demokrácia fogalmát, és így képes a választási autokráciáktól elhatárolni a választási demokráciák típusát, szemben a schumpeteri minimalista megközelítéssel (Lührmann–Tannenbergl–Lindberg, 2018: 62–63). A de jure többpárti választások nem elegendőek a demokratikus besoroláshoz (Levitsky–Way, 2010; Schedler, 2013), hiszen önmagukban nem garantálják a kormányzat elszámoltathatóságát, amely a „demokrácia esszenciája” (Pastor, 1999: 123). Ez a fogalomválasztás az empirikus részek elemzési hatókörét is magyarázza, amely így csupán érintőlegesen, és a fenti dimenziók fényében foglalkozik a jogállamiság, a hatalommegosztás, a nemzetközi környezet vagy éppen a korrupció témájával.

Az értékezésben használt rezsimitológia a kortárs demokráciakutatási megközelítések azon csoportjához kapcsolódik, amelyek alapvetően a demokráciák és autokráciák bináris megkülönböztetéséből indulnak ki, így kritikus az ebben az értelemben háromszatú megközelítésekkel szemben. Utóbbiak kapcsán úgy vélem, hogy a „kevert” típusok végső soron elhelyezhetőek a két fő rezsimitípus (demokrácia / autokrácia) egyikében, méghozzá jellemzően a rezsimitológiában egymás mellett, de a fő törésvonal ellenkező oldalán található választási demokrácia és választási autokrácia típusában. Míg a választási autokráciák esetében, szemben a zárt autokráciákkal, ugyan vannak valódi többpárti választások a végrehajtás feje és a törvényhozás kapcsán, azonban, szemben a választási demokráciákkal, ezek nem jelentenek de facto többpárti, szabad és tisztességes választásokat a dahli kritériumok minimális teljesítésével. Azokat az országokat, ahol nincsenek még valódi többpárti választások sem, a zárt autokrácia altípusba sorolom, míg ahol a választási demokrácia kritériumain felül a jogállamiság, az egyéni szabadságjogok és a horizontális hatalommegosztás liberális elvei is jelentős mértékben teljesülnek, liberális demokráciaként tartom számon. Ebben a rezsimitológiában a differenciáló erő i) a zárt és a választási autokráciák között a versengés megléte, ii) a választási autokráciák és a választási demokráciák (így pedig az autokráciák és a demokráciák) között a versengés

természete, iii) végezetül a liberális és a választási demokrácia között az utóbbihoz kapcsolható liberális elvek érdemi érvényesülése. A választási demokrácia fogalmából kiindulva demokratizáció alatt a választási demokrácia intézményes kritériumai teljesítésének jelentős emelkedését értem, míg autokratizáció alatt az ezzel ellentétes folyamatokat. A kortárs autokráciák természetváltozásának megragadása szempontjából a poliarchia fogalmára épülő demokratizálódás–autokratizálódás fogalompártját a Lührmann–Lindberg (2019) szerzőpárossal egyetértve hasznosabbnak tartom, mint a többi megközelítést, amelyeket ráadásul képes magába is foglalni.

A disszertáció egyik kulcsfogalmát jelentő választási autokráciákban ugyan tartanak többpárti választásokat, azonban ezen választások „demokratikus szellemét súlyos és rendszerszerű manipulációval fojtják meg” (Schedler, 2013: 55). Ezért a választások, ahogyan a demokratikus és képviseleti intézmények széles skálája, nem a demokratikus jelleg, hanem az intézmények érdemi felhasználása nyomán a hatalomban maradás biztosítékai, miközben látszat-felhatalmazást jelentenek a látszat-demokrácia homlokzatán egyúttal, azaz „bájos dekorációk az autoriter rendszerek kirakatában” (Schedler, 2013: 69). A tényleges választások intézménye ugyan kockázatot is jelent az autokraták számára, hiszen még a legegyszerűsebb versengés is magában hordozhatja a választási vereség (vagy a csökkenő támogatottság) és így a népi visszacsatolás hiányának vagy gyengülésének kockázatát. Ugyanakkor a kockázat jelentette költségeket a versenyfeltételek szisztematikus, rendszerszintű eltorzításával igyekeznek csökkenteni a széles értelemben vett civil társadalom és politikai nyilvánosság dimenzióiban, így a választási sikerből fakadó legitimáció jelentette haszon sokszorta meghaladja a kockázat költségeit. Ennek nyomán „a választási autokráciák az autoriter politika intézményrendszerének kialakításában különböznek a többi nem demokratikus rendszertől. Létrehozzák a formális képviseleti intézmények teljes készletét, melyeket a liberális demokráciához társítunk – miközben manipulatív stratégiák széles tárházát telepítik, megelőzendő ezen intézmények hatékony működését” (Schedler 2013: 54).

A populizmus általam definiált fogalma a következő elemekre épül: a (i) politikai közösség egzisztenciális fenyegetettségére építő Manicheista világkép és politikai identifikáció; (ii) a nép és a népakarat homogénnek tételezése; (iii) a morálisan felsőbbrendűnek tartott nép és akaratának abszolutizálása; valamint (iv) a moralizáló, radikálisan kizáró és vezérelvű (akklamatív) képviseleti logika. Kiemelendő, hogy ez a megközelítés a fősodratú „demokratikus illiberalizmus” (Mudde, 2004; Mudde–Kaltwasser, 2017; Pappas, 2019) értelmezéssel szemben a populizmust inherensen anti-plurálisnak és antidemokratikusnak tekinti (Urbinati 1998, 2013, 2019; Müller, 2016; Abts–Rummens 2007). Egyfelől azért, mivel az illiberális demokráciát oximoronnak, így nem demokráciának, hanem (választási) autokráciának tartom. Másfelől azért, mivel a populizmus homogenitásra és morális kizárásra épülő politikai logikáját nem csupán a liberális demokráciával, hanem a dahli pluralista demokráciával (poliarchiával), azaz a disszertációban követett minimalista választási demokráciával is összeegyeztethetetlennek tartom. Mivel az értekezésben használt választási demokrácia (poliarchia) definíciója a pluralitás elismerésének teret adva a mérsékelt többségelvvel kombinált népszuverenitásra épül, ezért az nem eshet egybe a mainstream populizmuskutatók által használt korlátok nélküli többségelvű népszuverenitásként értelmezett demokráciakoncepcióval (Mudde–

Kaltwasser, 2017: 80). Ebből kifolyólag tarthatatlan lenne a demokráciát a pluralista poliarchiával és eközben a populizmust az általam fogalmi szinten elképzelhetetlen „demokratikus antipluralizmussal” (és illiberalizmussal) egyszerre definiálni.

Végezetül, a két kulcsfogalmat szintetizáló populista választási autokrácia (PVA) a választási autokráciák egy olyan alrezsímtípusát jelent (1. táblázat), amelyben a demokrácia formális kritériumainak teljesülése mellett a politikai versengés tartalmi dimenziói (a tágan vett civil társadalom és/vagy a politikai nyilvánosság) vannak kiüresítve a választások valódi értelemmel történő felruházásának megakadályozása érdekében, miközben a rezsimszinten működtetett populista logika annak minden dimenziójában tetten érhető. Az empirikus részekben és különösen a magyar esettanulmányban a különféle dimenziók ideáltípusait vettem össze a konkrét gyakorlatokkal egy komplex kvalitatív értékelés keretében.

1. táblázat: A populista választási autokrácia (PVA) modellje

Dimenziók	Leírás	Ideáltípus
<u>Többpárti választások megléte</u>	<i>Választójog Választott hivatalok Tiszta választások</i>	A PVA esetében a demokrácia formális választási kritériumai alapvetően sértetlenek.
<i>Saját kvalitatív értékelés: igen/nem</i>		
<u>A versengés demokratikus természetének kiüresítése</u>	<i>Szerveződés szabadsága Tágan vett politikai nyilvánosság</i>	A PVA a demokrácia tartalmi dimenzióit rezsimszinten manipulálja, így azok nem tudják valódi értelemmel felruházni a választásokat.
<i>Saját kvalitatív értékelés: igen/nem</i>		
<u>A rezsím populista természete</u>	<i>Manicheista világkép és identifikáció Nép-központúság A nép egységének képzete Kizáró képviselő</i>	A PVA mind a négy dimenzióban a populista ideáltípushoz áll közelebb.
<i>Saját kvalitatív értékelés: igen/nem</i>		

Megjegyzés: saját szerkesztés.

Meglátásom szerint a populizmus maga is jelentős részt vállal a választás intézményének kiüresítésében és a választási autokráciák stabilizációjában, sőt, a népakarat kizárólagos és morálisan cáfolhatatlan képviselői igényével fellépve a formális-procedurális legitimitácion túllépő karizmatikus legitimitáció biztosítása nyomán akár nyíltan totalitárius rezsimekkel, azaz zárt autokráciákkal is összefér. A populizmuskutató fő csapásirányával szemben a PVA modellje tehát kifejezetten arra fókuszál, hogy a populizmus nem csupán a demokráciák esetében jelenthet veszélyt a polarizációs tendenciák generálásával és felerősítésével, hanem az autokratikus átmenet és a választási autokráciák stabilizációs mechanizmusában is kulcsszerepet játszhat, még hozzá többféle módon. Ide sorolható, hogy az abszolutizált és akarátát tekintve homogénnek tekintett népre hivatkozó populista barát-ellenség logika a rezsím számára kedvező törésvonalakat alakít ki és tart fenn a választási arénában, amely hozzájárul a választási autokraták hatalomban maradásához, valamint a versengés egyenlőtlen jellegét (akár annak teljes hiányát) is igazolhatja, illetve kvázi-demokratikus nyelvezettel elfedheti. Az autokratikus

stabilizációban (Schedler, 2013; Gerschewski, 2013, 2018; Dukalskis–Gerschewski, 2017; Mazepus, 2017; Morgenbesser, 2017, 2020; Cassani–Tomini, 2019) betöltött szerepét tekintve véleményem szerint nem túlzás azt állítani, hogy a populista választási autokrácia a választási autokráciák rezsimtípusának jellegzetes, paradigmaticus esetét jelenti. A PVA kortárs példái az Orbán-rezsim mellett az Aleksandar Vučić-féle Szerbia és a Rodrigo Duterte-féle Fülöp-szigetek, mellettük pedig a választási és a zárt autokrácia között ingadozó Vladimir Putyin-féle Oroszország és a Recep Tayyip Erdoğan-féle Törökország említhető meg.

Az eredetileg a versengés és a demokratikus investitúra keretét szolgáló választási aréna a választási autokráciákban az akklamáció arénájává válik (Schedler, 2013: 91), amely a populizmus képviselői logikájának ugyancsak kedvező. Ebben az esetben az eltorzított feltételek mellett megtartott, formálisan demokratikus investitúra valójában a vezér autokratikus önfelavatása – Giovanni Sartorival szólva autoinvestitúra (Sartori, 1999) –, amelyet a nép a gyakorlatban csupán jóváhagyhat, még akkor is, ha formálisan rendelkezik is a vétó lehetőségével. Méghozzá azért, mert az egész rendszer abba az irányba hat, hogy ezzel a vétóhatalommal ne csak, hogy ne tudjon, de ne is akarjon élni. A populista történetmesélés (Casullo, 2020) egyik legfontosabb feladata ennek megfelelően a népi jóváhagyásnak a megszerzése és biztosítása, az autokratikus hardware teljes rezsimszintű támogatásával. A történet az átfogó válságról, a vezérről, a hős(ök)ről, és a soha el nem fogyó külső és belső ellenségekről szól, amelyekkel heroikus küzdelmek során kell összecsapni és mindig győztesen (de a háborút soha sem véglegesen befejezve és megnyerve) kell kikerülni az egyes csatákból.

4 EREDMÉNYEK, KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti elméleti és módszertani keretre épülő, Kelet-Közép-Európa (KKE) 12 országát lefedő és az 1989-es időszakig visszanyúló empirikus vizsgálat szerint a KKE-térség egészére nem igaz a „demokratikus visszacsúszás” (Bermeo, 2016) túláltalánosító és sokat vitatott (Cianetti–Dawson–Hanley, 2018; Cianetti–Hanley, 2021; Cabada, 2021) paradigmája, helyette a térség országai három csoportba sorolhatóak. A többé-kevésbé reziliens liberális demokráciák (Baltikum, Szlovénia, Csehország, Szlovákia) esetében az olyan diszfunkciók ellenére, mint a „technokratikus” vagy „etnikai kiüresedés” (Cianetti, 2018), nem csupán a választási, hanem a liberális demokrácia értékei (jogállamiság, egyéni szabadságjogok, horizontális hatalommegosztás) is rögzültnek tekinthetőek. Tőlük eltérően Románia, Horvátország és Bulgária relatíve stabil választási demokráciáit olykor az intézményes hatalommegosztás, máskor a társadalmi elégedetlenség, esetenként pedig csupán a legfőbb politikai-gazdasági szereplők relatív erőegyensúlya védte meg az autokratikus átmenettől. Végezetül Lengyelország, Szerbia és Magyarország esetében a hatalomra került populista autokraták rezsimszintű változásokat generáltak a 2010-es években, amely során a populizmus minden esetben az autokratizáció hordozóanyagaként

funkcionált. Magyarország ebből a csoportból is kiugró esetnek számít, ugyanis a lengyel (liberális demokráciából választási demokrácia) és a szerb (választási demokráciából választási autokrácia) röppályája egészét bejárta 2010-et követően, így véleményem szerint a hazai folyamatok nem magyarázhatóak kizárólag általános regionális okokkal.

Ugyanakkor vannak olyan regionális jellegzetességek, amelyek a hazai eset megfelelő értelmezését és magyarázatát is megkönnyítik. A KKE-régió különféle mértékű, nem egységesen jelentkező és jellemzően fokozatos autokratizációs folyamatait általában a „végrehajtó hatalom felfújódása” (Bermeo, 2016) és a populizmus jelensége kíséri, valamint a demokrácia formális dimenziói helyett a politikai versengés tartalmi kiüresítését célozzák. Az egymást kölcsönösen erősítő autokratizáció és a 2000-es évek vége óta látványosan elterjedő populizmus kiváltó okai kapcsán több olyan tényezőt is megkülönböztettem, amely regionálisan is jellemzőnek tekinthető. Kiemelten fontos ezek közül az 1989-et követő politikai és pártrendszer átalakulás szimultán (Offe, 1991), elitvezérelt és az elitediskurzusokban szükségszerűen összekapcsoltnak tételezett jellege, ennek kapcsán pedig a változások által drasztikusan érintett gazdasági aspektusok vitathatatlan természete (Dimitrova, 2018). Emellett a térség országai jellemzően a liberális demokráciák formális intézményrendszerére fókuszáltak a demokratikus átmeneteik során, amely tovább növelte a technokratikus depolitizációt. Ezen okok miatt az elitek által a demokratikus politikai berendezkedéssel összemossott gazdaságpolitikákhoz és általában az életszínvonalhoz kapcsolódó társadalmi elégedetlenség rendszerint a fennálló demokratikus keretek ellenében artikulálódott. Így meggyőzőnek tűnik, hogy a – 2008-as válsággal ezt az elégedetlenséget különösen sikeresen katalizáló – populista „visszacsapást” (backlash) (Norris–Inglehart, 2019) nem a (neo)liberalizmus kudarcának (Dawson–Hanley, 2016), hanem túlzott mértékű sikerének érdemes tekinteni (Krastev, 2007; Rupnik, 2018).

Ez egybevágg azzal az elméleti-fogalmi keretben említett leforti (1988) gondolattal is, miszerint a demokrácia mind a túlzott mértékű liberalizmus jelentette depolitizáció, mind pedig a populizmus antipluralizmusa irányába torzulhat. Az egymásra is ható kilengések mértékét ebben az esetben az is növelte, hogy 1989 óta meggyengült az időközben még inkább multikulturálissá váló Nyugat mintaadó szerepe a nemzetállami értelemben időközben egyre inkább homogenizálódó KKE-országok irányába (Krastev, 2018; Krastev–Holmes, 2018). A formális intézmények teljesítménye mellett fontos magyarázóereje van az olyan kulturális, történeti és társadalmi aspektusoknak, mint a demokratikus hagyományok gyengesége, az elitkonszenzus törékenysége, illetve az informális struktúrák megléte és hatása. Részben ezekhez kapcsolódóan megemlítendő a populizmussal járó polarizáció és az autokratizáció gyakori együttjárása, azaz a magasabb polarizációs szint és az alacsonyabb demokratikus minőség közötti összefüggés jelensége. Ugyanakkor a populista polarizáció – amely a demokratikus visszacsúszás helyett inkább tekinthető egy általános regionális trendnek a 2000-es évek vége óta – nem minden esetben járt a demokrácia minőségének csökkenésével. A populista autokratizáció kapcsán a törésvonalak kiolvadása vagy az arányos választási rendszer megléte nem tűnik egységesen jellemző kedvező feltételnek, szemben az informális politizálás hagyományával és a korrupció témájával, valamint a populisták felemelkedésével együtt járó perszonalizáció és mediatisáció jelenségével, illetve a pártrendszerek átalakulásával. Végezetül elmondható,

hogy történelmi perspektívában olyan, a demokratizáció számára kedvező tényezők is megfigyelhetők a térségben, mint a gyakran meglepően erősnek bizonyuló demokratikus intézmények, valamint az életszínvonal, a korrupció, esetenként pedig közvetlenül a demokrácia minősége kapcsán újra és újra fellángoló társadalmi elégedetlenség (Dimitrova, 2018).

A magyarországi folyamatok abban a tekintetben hasonlítanak a regionális (és a szélesebb nemzetközi) trendekre, hogy a végrehajtó hatalom megerősödése és a populizmus által kísért autokratizáció a politikai versengés tartalmi dimenzióit igyekszik kiüresíteni. Azaz a politikai versengés formális és eljárási szempontból többé-kevésbé demokratikusnak nevezhető 2010 után is (EBESZ, 2014, 2018, 2022; Coppedge et al. 2022). Sőt, a demokrácia két tartalmi kulcsdimenziójának tekinthető szerveződés szabadsága és politikai nyilvánosság esetében is alapvetően sértetlenek maradtak az olyan formális aspektusok, mint a többpárti választások megléte, a pártok betiltásának hiánya vagy a szólásszabadság biztosítása. Ugyanakkor a szerveződés szabadsága tekintetében 2010-et követően érdemben csökkent az ellenzéki pártoknak az uralkodó rezsimtől való függetlensége, valamint általában a civil társadalom szabadsága, amelyek a 2018-as választásokon már nem voltak képesek valódi tartalommal megtölteni a politikai versengés arénáját. Ami pedig a széles értelemben vett politikai nyilvánosságot illeti, meglátásom szerint 2018-ra a sokszínűség és a rezsimmel szembeni kritika hatókörének lerontása oly mértékben lecsökkentette az állampolgári autonómia és racionalitás szintjét, amely ellehetlenítette a valódi népi elszámoltathatóságot. A második kétharmados ciklus végére így a versengő felek korábbi, alapvetően szabad és tisztességes küzdelmére építő demokratikus investitúra arénája az inkumbens által rendszerszintű erőforrások felhasználásával manipulált autoinvestitúra arénájává vált. Ezek nyomán az 1989-es átalakulást követő liberális demokrácia liberális pilléreinek (jelen disszertációban a fogalomválasztás okán nem részletezett) leépítésével jellemezhető 2010–2014-es ciklus (Kis, 2019; Kornai, 2011) után a 2018-as választásokra választási autokráciává vált az Orbán-rezsim. Az autokratizáció tekintetében léptékváltással járó időszak civil társadalom-ellenes lépéseiből a 2017-es kormányzati hadjárat, a politikai nyilvánossággal kapcsolatban pedig az egész 2014–2018-as cikluson átvonuló, de különösen a Simicska-féle háborúval felgyorsuló, illetve módszerét tekintve erőszakosabbá és kendőzetlenebbé váló új médiaháború emelhető ki.

Az autokratizációt kísérő populizmusról elmondható, hogy a 2000-es években lett meghatározó az Orbán Viktor és Gyurcsány Ferenc alakjai köré szerveződő polarizáció képében. Az orbáni populizmus ezekben az években a liberális demokrácia válságának, illetve a kölcsönös tolerancia és intézményes önmérséklet jelentette „puha védőkörlátok” (Levitsky-Ziblatt, 2018) által védett elitkonszenzus eróziójának katalizátora és egyúttal legnagyobb haszonélvezője volt. 2010-es hatalomra kerülését követően pedig a liberális demokrácia lebontása, majd a választási autokráciába való autokratikus átmenet kvázi-demokratikus szoftvereként és igazolásaként használta fel az immáron rezsimszintű erőforrásokkal működtetett, és minden dimenziójában kiteljesedett populizmust. A választási autokrácia kiépítésének kulcséveiben, a 2014–2018-as ciklusban, különösen a 2015-ös menekültválságot követően a korábbi hazai fókuszpontú válságnarratívához és populista diskurzushoz kapcsolódó ellenségkép jelentős mértékben nemzetközivé vált,

amelynek segítségével kormányon is megőrizhető maradt az (immáron globális) establishment-ellenes populista logika. Ekkortól a populizmus jelentős rezsimszabályozási célokat szolgált a rezsimszámára kedvező törésvonalak és a saját táborral való feltétel nélkül azonosuló identitások létrehozása és fenntartása nyomán.

A kialakult orbáni PVA legfőbb jellemzői a permanens rendkívüli állapot, az egyre inkább nemzetközivé váló globális elit, mint ellenségkép és a népért harcoló, kifejezetten a személyének szóló feltétel nélküli azonosulással, illetve kötetlen képviselői felhatalmazással bíró és a néppel közvetlen kapcsolatot ápoló népmesei hős konfliktusa, a valódi népi elszámoltathatóság kiüresítése és a politikai intézményrendszer teljes körű kihasználása, valamint informális dimenziókkal történő kiegészítése. Az autokratikus hardware az intézményes és gazdasági erőforrások birtoklása nyomán biztosítja a civil társadalom és a politikai nyilvánosság tekintetében a politikai versengés rezsimszintű manipulációját, valamint a populizmus hatékony használatát. A politikai nyilvánosság autokratikus kontrollját a populista polarizációval járó feltétel nélküli azonosulás teszi különösen hatékonyá. A politikai csőlátás és csőhallás kapcsán a populizmus homofíliát generáló törzsi tábormentalitást generáló polarizációs természetének kulcsszerepe van. A manipulált versenyben aratott újabb és újabb győzelmek, illetve a populizmus nem csupán kvázi-demokratikus legitimitást, hanem a különféle erőforrásokhoz való újbóli hozzáférést, így a tartós fennmaradást is biztosítja az Orbán-rezsimszámára.

Az, hogy ez az Európai Unió, sőt a KKE-térségen belül is példátlan mértékű populista autokratizáció végbemehetett, véleményem szerint néhány hazai specifikummal is magyarázható a fentebb már jelzett regionális trendeken túl. Ezek közül kiemelendő a „kritikus csomópontként” (Capoccia–Ziblatt, 2010) is értelmezhető 2000-es évek közepének időszaka, amikor már a 2008-as globális pénzügyi válsággal járó társadalmi feszültségek előtt jelentős politikai turbulenciába került az ország, és amely kiugró mértékű polarizációhoz vezetett már 2010 előtt. Ebben az időszakban az elitista, liberális-technokrata politizálást (Korkut, 2012) felváltó populista polarizáció néhány éves egyensúlyi helyzete („versengő populizmusok”, Palonen, 2009) a 2006-os választások utáni közvetlen megszorítások és különösen az őszi beszéd kiszivárgása nyomán radikálisan felborult. A társadalmi támogatottság ellenében erőltetett elitvezérelt reformok indulatait részben generáló, részben pedig becsatornázó populizmus sikere a fennálló liberális demokráciával szembeni leküzdhetetlen árhullámként jelentkezett, amelyet az ebben a helyzetben begyűrűző 2008-as gazdasági világválság hatásai tettek még inkább átütő erejűvé. Az orbáni populizmus ezek nyomán sem a régióra, sem a liberális demokráciákra nem jellemző mértékű választási győzelemmel alkotmányozó hatalomhoz jutott.

A 2006-os turbulenciát és a populista polarizáció egyensúlyvesztését kiváltó megszorításokra és reformokra a korábbi túlköltekezések miatt volt szükség, váratlanságát pedig az ezredfordulót uraló politikai elit szociális ígéretversenyének a választókkal szembeni őszintétlen magatartása okozta. Ezek gyökerénél pedig demokrácia és a jólét szükségeszerű összekapcsolódásának rendszerváltó társadalmi diskurzusa, valamint az utóbbihoz kapcsolódó társadalmi vágyat tömegesen kielégíteni nem képes (gazdaság)politika alapjainak vitathatatlansága áll. A rendszerváltó és az őket követő elitnek depolitizáló és a választókkal szembeni őszinteséget fontos alapkérdésekben nélkülöző,

részben eredetileg is csupán szimulált (Ilonszki–Lengyel, 2009) politikai konszenzusa 2006-al egy egyre intenzívebbé váló populista polarizációs időszakban összeomlott, amelyből az akkori establishment-ellenes és re-politizáló igénnyel fellépő (Antal, 2019) populista ellenzék tudott példátlan mértékű választási győzelmet kovácsolni. Meglátásom szerint tehát az 1989-et követően túlzottan intézményközpontú liberális demokrácia depolitizáló hatása, a 2000-es években egyre erősödő populista polarizáció és a főbb szereplői közötti 2006-os egyensúlyvesztés, a begyűrűző globális gazdasági válság, valamint az alkotmányozó többséggel hatalomra kerülő populizmus együttesen készítette elő a 2010-es évekre a KKE-térséghez képest kiugró mértékű autokratizáció lehetőségét. 2010-es hatalomra kerülésével az új politikai elit a korábbi liberális-technokrata konszenzust az extrém mértékűre emelt populista polarizációval kísért autokratizáció konszenzusával váltotta fel, amely a korábbiaktól eltérően nem csupán továbbra is jelentős területeket vont ki az állampolgári kontroll hatóköréből, hanem a kiépülő PVA keretében már magát a kormányt, illetve az egész fennálló rezsimeket igyekezett de facto leválthatatlanná tenni.

A liberális demokrácia diszfunkcionális működését, az erősödő populista polarizáció sikerét, majd a PVA kiépülését olyan társadalmi-történelmi tényezők segítették elő, mint a politikai kultúra és a szavazói magatartás. Előbbi kapcsán kiemeltem a formális intézményekre háruló figyelem árnyékában elmaradó demokratikus állampolgári nevelés jelentőségét (Csizmadia, 2014), valamint a térséghez képest történelmi okok miatt erőteljesebbnek mondható Nyugat-ellenes társadalmi reflexeket (Enyedi, 2016). Emellett regionális perspektívában is kiugró mértékben vannak egyszerre jelen az extrém módon polarizált és populista anti-demokrata, valamint a passzív és elidegenedett társadalmi csoportok (Sik, 2017). Előbbiek a populista polarizáció nyomán egymást kölcsönösen és antagonisztikusan elutasító, a valóságot radikálisan eltérően megítélő politikai táborokba záródnak, míg utóbbiak – részben az előbbiek miatt, részben pedig az elégtelen politikai szocializációs mechanizmusok miatt – nem vesznek részt a közéletben. Utóbbiak között felülreprezentált az alacsonyabb társadalmi státuszú lakosság, a cigányság, a fiatalok, illetve egy magasan kvalifikált, tudatosan inaktív réteg is felsejlik körükben (Szabó, 2015).

A 2022-es parlamenti választásokon újabb alkotmányos győzelmet arató orbáni PVA kilátásaival kapcsolatban meghatározó, hogy az ellenzék folyamatos fáziskésében volt 2010 után. A végül csupán 12 év után végrehajtott választási együttműködés 2014-ben még talán elejét vehette volna az autokratikus átmenetnek, 2018-ban pedig megakaszthatta, esetleg visszafordíthatta volna az orbáni PVA további kiépülését, azonban 2018 után a PVA rendszerén belül maradó, időközben részben kooptált ellenzékre épülő alternatíva sikere meglátásom szerint nem várható. Ráadásul az orosz-ukrán háború jelentette rally 'round the flag hatás maximális kiaknázásával nem csupán az ellenzék nehezen és megkésett módon létrehozott választási egységét és a hozzá kapcsolható előválasztás intézményét diszkreditálta, hanem lehetőséget adott a centrális erőter újbóli, ezúttal még inkább és minden oldalról meglehetősen kézivezérelt kiépítésére. Egy olyan rendszeralternatíva, amely a választási autokrácia logikáját komolyan véve a szabályok megváltoztatásáról döntő meta-szint (Schedler, 2013) megnyeréséért száll harcba, nem csupán a rezsime túlélését szolgáló és bármikor megváltoztatható játékszabályok (Unger, 2022), hanem az abba részben betagozódó rendszerkonform ellenzék ellenében kell, hogy

sikert elérjen. A vizsgált időszak utolsó éveit alapján az önmagában külső sokkok vagy tényezők nyomán szinte megdönthetetlennek tűnő orbáni PVA sikeres belső alternatívájának kialakulására ezért a közeljövőben rendkívül kevés esély látszik. A 2022-re konszolidálnak tűnő orbáni populista választási autokrácia végét ezzel szemben vagy egy váratlan utódlási krízis, vagy a rezsim lassú eróziója hozhatja el. Az eróziót ugyan egy mind az ellenzék, mind a kormányt élesen elutasító és együttes leváltásukat hirdető outsider váratlan megjelenése és lehengerlő sikere felgyorsíthatja, ám ebben a kétféle háborúban rendkívül nehéz tartósan sikeres alternatívát működtetni. Ugyanakkor az erózió kapcsán érdemes figyelembe venni, hogy történelmi perspektívából nézve az autokratizáció mellett a korábbi demokratizáció hullámai is jelen vannak, és a demokrácia hosszú távú konszolidálása szempontjából az ilyen válságélmények a későbbiekben „immunerősítő hatással” is járhatnak. Az egymásra torló demokratizációs és autokratizációs hullámok hosszabb távon nyitott kimenetelűvé teszik a jövőt, amely egyfelől jellemzően korlátozza a jelenlegi politikai cselekedetek rövidebb távon érzékelhető hatását, ugyanakkor hosszabb távon mégis megemeli azok tétjét.

Végezetül elmondható, hogy jelen dolgozat eredményei és a PVA modelljének használata meglátásom szerint a régióból és a vizsgált időszakból kilépő, tágabb empirikus vizsgálatok kapcsán lehet elsősorban alkalmazható. Emellett a tudományosan megalapozott helyzetértékelésnek is tekinthető dolgozat megfelelő kiindulási alap lehet az olyan további kutatási irányok esetében, mint a demokratikus átmenet különféle konkrét forgatókönyveinek feltárása, illetve az átmenetet követő demokrácia sikeresebb, az elmúlt évtizedek legfontosabb tanulságait magába építő konszolidálásának felvázolása.

IRODALOM

- Abts, Koen–Rummens, Stefan (2007): Populism versus Democracy. *Political Studies*, 55 (2), 405–424. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00657.x>
- Almond, Gabriel – G. Bingham Powell – Kaare Strøm – Russell J. Dalton (2006): *Összehasonlító politológia*. Osiris: Budapest.
- Antal Attila (2019): *The rise of Hungarian populism. State autocracy and the Orbán regime*. Emerald Publishing.
- Bermeo, Nancy (2016): On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy*, 27 (1), 5–19. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2016.0012>
- Cabada, Ladislav (2021): Democracy revisited? Prospects of (liberal) democracy (not only) in the East-Central Europe. *Politics in Central Europe*, 17 (4), 793–814. DOI: <https://doi.org/10.2478/pce-2021-0041>
- Capoccia, Giovanni – Ziblatt, Daniel (2010): The Historical Turn in Democratization Studies: A New Research Agenda for Europe and Beyond. *Comparative Political Studies*, 43 (8-9), 931–968. DOI: <https://doi.org/110.1177/0010414010370431>
- Cassani, Andrea – Luca Tomini (2019): Authoritarian resurgence: towards a unified analytical framework. *Italian Political Science Review*, 49 (2), 115–120. DOI: <https://doi.org/10.1017/ipo.2019.14>

- Casullo, María Esperanza (2020): Populism and Myth. In Eklundh, Emmy – Knott Andy (szerk): *The Populist Manifesto*. Reino Unido: Rowman & Littlefield, 25–38.
- Cianetti, Licia – Hanley, Seán (2021). The End of the Backsliding Paradigm. *Journal of Democracy*, 32 (1), 66–80. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2021.0001>
- Cianetti, Licia – James Dawson – Seán Hanley (2018). Rethinking “democratic backsliding” in Central and Eastern Europe – looking beyond Hungary and Poland. *East European Politics*, 34 (3), 243–256. DOI: <https://doi.org/10.1080/21599165.2018.1491401>
- Cianetti, Licia (2018): Consolidated technocratic and ethnic hollowness, but no backsliding: reassessing Europeanisation in Estonia and Latvia, *East European Politics*, 34 (3), 317–336. DOI: <https://doi.org/10.1080/21599165.2018.1482212>
- Coppedge et al. (2022): V-Dem [Country–Year/Country–Date] Dataset v12. Varieties of Democracy (V-Dem) Project. <https://www.v-dem.net/vdemds.html> (Utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- Coppedge, Michael – Jan Teorell–Svend-Erik Skaaning et al. (2011): Conceptualizing and Measuring Democracy: A New Approach. *Perspectives on Politics*, 9 (2), 247–267. DOI: <https://doi.org/10.1017/s1537592711000880>
- Csizmadia Ervin (2014): *Miért „alaptalan” a magyar demokrácia? Pártok, konfliktusok, társadalmi kohézió és állampolgári nevelés*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Dahl, Robert A. (1971): *Polyarchy. Participation and Opposition*. Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1989): *Democracy and Its Critics*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1998): *On Democracy*. Harrisonburg, Yale University Press.
- Dawson, James – Seán Hanley (2016): The Fading Mirage of the “Liberal Consensus”. *Journal of Democracy*, 27 (1), 20–34. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2016.0015>
- della Porta, Donatella (2008): Comparative Analysis: Case-Oriented versus Variable-Oriented Research. In Della Porta, Donatella – Keating, Michael (szerk.): *Approaches and Methodologies in the Social Sciences. A Pluralist Perspective*. New York: Cambridge University Press, 198–222.
- Dimitrova, Antoaneta L. (2018): The uncertain road to sustainable democracy: elite coalitions, citizen protests and the prospects of democracy in Central and Eastern Europe. *East European Politics*, 34 (3), 257–275. <https://doi.org/10.1080/21599165.2018.1491840>
- Dukalskis, Alexander – Johannes Gerschewski (2017): What Autocracies Say (And What Citizens Hear): Proposing Four Mechanisms of Autocratic Legitimation. In *Contemporary Politics*, 23 (3), 251–268. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1304320>
- EBESZ (2014): Magyarország Országgyűlési választások 2014. április 6. EBESZ/ODIHR Korlátozott Választási Megfigyelő Misszió Zárójelentés. 2014.07.11. <https://www.osce.org/files/f/documents/6/a/122210.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- EBESZ (2018): *Magyarország Országgyűlési választások 2018. április 8. EBESZ/ODIHR Korlátozott választási megfigyelő misszió Zárójelentés*. 2018.05.27,

- <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/391616.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- EBESZ (2022): *Magyarország Országgyűlési választások és népszavazás 2022. április 3. ODIHR Választási Megfigyelési Misszió Végleges jelentés.* 2022.07.29. <https://www.osce.org/files/f/documents/8/0/523892.pdf> (Utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- Enyedi Zsolt (2016): Paternalist populism and illiberal elitism in Central Europe. *Journal of Political Ideologies*, 21 (1), 9–25. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569317.2016.1105402>
- Gerschewski, Johannes (2013): The three pillars of stability: legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes. In *Democratization*, 20 (1), 13–38. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2013.738860>
- Gerschewski, Johannes (2018): Legitimacy in Autocracies: Oxymoron or Essential Feature? In *Perspectives on Politics*, 16 (3), 652–665. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1537592717002183>
- Ilonszki Gabriella – Lengyel György (2009): Válaszúton: konszolidált vagy színlelt demokrácia? *Politikatudományi Szemle*, 18 (1), 7–25.
- Kis János (2019): Demokráciából autokráciába. A rendszertipológia és az átmenet dinamikája. *Politikatudományi Szemle*, 28 (1), 45–74. DOI: <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2019.1.45>
- Korkut, Umut (2012): *Liberalization Challenges in Hungary: Elitism, Progressivism, and Populism.* New York: Palgrave Macmillan.
- Kornai János (2011): Számvetés. *Nol.hu*, 2011.01.06. http://nol.hu/gazdasag/kornai_janos-935811 (Utolsó letöltés: 2022.08.09.)
- Krastev, Ivan – Holmes, Stephen (2018): Explaining Eastern Europe: Imitation and Its Discontents. *Journal of Democracy*, 29 (3), 117–128. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0049>
- Krastev, Ivan (2007): The Strange Death of the Liberal Consensus. *Journal of Democracy*, 18 (4), 56–63. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2007.0072>
- Krastev, Ivan (2018): Imitation and Its Discontents. *Journal of Democracy*, 29 (3), 117–128. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0049>
- Lefort, Claude (1988): *Democracy and Political Theory.* Polity, Cambridge.
- Levitsky, Steven – Daniel Ziblatt (2018): *A demokráciák halála.* Kossuth Kiadó.
- Levitsky, Steven – Lucan A. Way (2010): *Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes After the Cold War.* Cambridge University Press.
- Lührmann, Anna – Marcus Tannenberg – Staffan I. Lindberg (2018): Regimes of the World (RoW): Opening New Avenues for the Comparative Study of Political Regimes. *Politics and Governance*, 6 (1), 60–77. DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.v6i1.1214>
- Lührmann, Anna – Staffan I. Lindberg (2019): A third wave of autocratization is here: what is new about it? *Democratization*, 26 (7), 1095–1113. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2019.1582029>
- Mazepus, Honorata (2017): What Makes Political Authorities Legitimate? Students' Ideas about Legitimacy in Five European Democracies and Hybrid Regimes. In

- Contemporary Politics*, 23 (3), 306–327. DOI: <https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1306762>
- Morgenbesser, Lee (2017): The Autocratic Mandate: Elections, Legitimacy, and Regime Stability in Singapore. In *The Pacific Review*, 30 (2), 205–231. DOI: <https://doi.org/10.1080/09512748.2016.1201134>
- Morgenbesser, Lee (2020): The menu of autocratic innovation. *Democratization*, 27 (6), 1053–1072. DOI: <https://doi.org/10.1080/13510347.2020.1746275>
- Mudde, Cas – Kaltwasser, Cristóbal Rovira (2017): *Populism: a very short introduction*. New York: Oxford University Press.
- Mudde, Cas (2004): The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39 (4), 541–563. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Müller, Jan-Werner (2016): *What is Populism?* University of Pennsylvania Press.
- Norris, Pippa – Inglehart, Ronald (2019): *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge University Press.
- Offe, Claus (1991): Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory facing the Triple Transition in East Central Europe. *Social Research*, 38 (4), 863–881.
- Palonen, Emilia (2009): Political Polarisation and Populism in Contemporary Hungary. *Parliamentary Affairs*, 62 (2), 318–334. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsn048>
- Pappas, Takis S. (2019): *Populism and Liberal Democracy. A Comparative and Theoretical Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Pastor, Robert A. (1999): The third dimension of accountability: The international community in national elections. In Andreas Schedler (szerk.): *The self-restraining state: Power and accountability in new democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 123–142.
- Rupnik, Jacques (2018): The Crisis of Liberalism. *Journal of Democracy*, 29 (3), 24–38. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0042>
- Sartori, Giovanni (1999): *Demokrácia*. Osiris, Budapest.
- Schedler, Andreas (2002): Elections Without Democracy: The menu of Manipulation. *Journal of Democracy*, 13 (2), 36–50. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2002.0031>
- Schedler, Andreas (2013): *The politics of uncertainty. Sustaining and subverting electoral authoritarianism*. Oxford, Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199680320.001.0001>
- Sík Domonkos (2017): A politikai kultúra mintázatai Európában. *Educatio*, 26 (1), 49–62.
- Szabó Andrea (2015a): A választók. In Körösi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest: MTA TK – Osiris, 279–306.
- Unger Anna (2022): A hibrid rezsim fogságában. Rendszertipológia, választások és a demokratizáció esélyei *Fundamentum*, 1–2. 23–35.
- Urbinati, Nadia (1998): Democracy and Populism. *Constellations*, 5 (2), 110–124. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8675.00080>
- Urbinati, Nadia (2013): The Populist Phenomenon. *Raisons politiques*, 2013 (3), 137–154. DOI: <https://doi.org/10.3917/rai.051.0137>
- Urbinati, Nadia (2019): *Me the People. How Populism Transforms Democracy*. Cambridge: Harvard University Press.

AZ ÉRTEKEZÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG**Publikációk**

- Arató, Krisztina – Benedek, István (2021): Are democratic backsliding and staying out of the Eurozone interconnected? In Arató, Krisztina – Koller, Boglárka – Pelle, Anita (szerk.) *The Political Economy of the Eurozone in Central and Eastern Europe: Why In, Why Out?* London–New York: Routledge, 40–55.
- Benedek István (2017): Sodródó magyar demokrácia. A politikai részvétel és a választói magatartás zavarai. *Jel-Kép*, 2017/3, 17–36. DOI: <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2017.3.17>
- Benedek István (2018): Mennyire volt forró a tavasz? A 2017. tavaszi politikai tiltakozáshullám rövid története és elemzése. In Antal Attila (szerk.) (2018): *Mozgalmi társadalom*. Budapest: Noran Libro Kiadó, 279–312.
- Benedek István (2019a): „Magyarország de-demokratizációs trendje a demokráciaindexek fényében” – Megjelenés alatt. *Politikatudományi Szemle*, 2019 (2).
- Benedek István (2019b): Üdvözlés a győzőnek? A populizmus térhódítása: szükséges fordulat, múltó korszellem vagy autoriter veszélyforrás? In *Jel-Kép*, 2019/2, 26–44. DOI: <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2019.2.27>
- Benedek István (2021a): Trójai faló és fügefalevél: a populizmus szerepe a globális demokráciakrízisben és posztmodern autokráciákban. *Metszetek*, 10 (1), 30–61. DOI: <https://doi.org/10.18392/metsz/2021/1/2>
- Benedek István (2021b): Riders on the storm: the role of populism in the global crisis of democracy and in the functioning of electoral autocracies. *Politics in Central Europe*, 17 (2), 197–225. DOI: <https://doi.org/10.2478/pce-2021-0009>
- Benedek István (2021c): Book Review: András Körösenyi, Gábor Illés and Attila Gyulai (2020), *The Orbán Regime. Plebiscitary Leader Democracy in the Making*. *Intersections – East European Journal of Society and Politics*, 7 (1), 150–161. DOI: <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v7i1.865>
- Benedek István (2021d): Közép- és Kelet-Európa demokratizálódása (1989-2019) I.: Cseh Köztársaság, Szlovákia, Baltikum. *Politikatudományi tanulmányok*, 2021, 7–23.
- Benedek István (2021e): Közép- és Kelet-Európa demokratizálódása (1989-2019) II. Lengyelország, Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Bulgária, Románia. *Themis*, 2021/2, 97–152. DOI: <https://doi.org/10.55052/themis.2021.2.97-152>

Konferencia-részvétel (válogatás)

- ELTE ÁJK Doktori Iskoláinak VIII. Konferenciája. Előadás: *A populista választási autokrácia elmélete és gyakorlata*. 2022.06.17.
- Magyar Politikatudományi Társaság XXVII. Vándorgyűlése. Székesfehérvár. Előadás: *Quo vadis, Magyarország?* 2022.06.10.

- 26th Annual Conference of Central European Political Science Association. Előadás: *A populist electoral autocracy during coronavirus: the responses of Orbán regime to the COVID-19 pandemic*. Bled. 2022.06.03.
- Critical Rethinking of Public Administration. National University of Public Service. Előadás: *Risk management in a populist electoral autocracy: the Orbán regime and the COVID-19 pandemic*. 2022.04.08.
- International Graduate Conference of Political Science and International Relations of Corvinus University Budapes. Előadás: *Similis simili gaudet: a mutually beneficial marriage between populism and electoral autocracies*. 2021.12.03.
- ELTE ÁJK Doktori Iskoláinak VII. Konferenciája. Előadás: *Közép- és Kelet-Európa demokratizálódása (1989–2019)*. 2021.06.11.
- Tavaszi Szél Konferencia. Doktoranduszok Országos Szövetsége. Előadás: *A populista választási autokrácia modellje*. 2021.05.29.
- Critical Rethinking of Public Administration. National University of Public Service. Előadás: *The model of populist electoral autocracy*. 2021.04.10.
- Virtual Colloquium - Disruption, Crisis, Opportunity: Whither Democratic Governance, International Political Science Association, Előadás: *Trojan horse and fig leaf: The role of populism in the global crisis of democracy and the postmodern autocracies*. 2020.12.14–17.
- Central and Eastern Europe in Post-Communism: Understanding the Political, Social and Historical Developments, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Előadás: *Trojan horse and fig leaf: The role of populism in the global crisis of democracy and the postmodern autocracies*. 2020.11.25–26.
- Magyar Politikatudományi Társaság XXV. Vándorgyűlése, ELTE ÁJK, Előadás: *Üdvözlét a győzőnek? A populizmus térhódítása Európában: szükséges fordulat, múlt korszellem, vagy autoriter veszélyforrás?* 2019. 07. 14–15.
- Ütközéspontok VI. Konferencia, ELTE TÁTK, Előadás: *Populizmusok – avagy a populizmus, mint lehetőség, mint jelzés, és mint veszélyforrás*. 2019.05.25.
- European Consortium for Political Research (ECPR) 2019 Joint Sessions of Workshops, Mons, Belgium, Előadás: *Are democratic backsliding and staying out of the Eurozone interconnected?* 2019.04.08–12.
- 23th Annual Conference of Central European Political Science Association (CEPSA), Besztercebánya, Előadás: *The dilemmas of democracy – the case of Hungary*. 2018. 09.13–14.
- Magyar Politikatudományi Társaság XXIV. Vándorgyűlése, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Előadás: *A demokrácia és a jelenkori Magyarország viszonya, avagy minek neveznek és minek nevezzetek?* 2018. 07. 08–09.